

Posudek rigorózní práce.

Jiří Oesterreicher, K rané rekatolizaci dolnorakouského panství Weitra v letech 1587-1589 s přihlédnutím k lokalitě tzv. českého Vitorazska, aneb poddaný v soukolí patrimonijních a patronátních vrchností. Příspěvek k poznání církevních i vrchnostenských dějin významného a s českým územím přímo sousedícího pohraničního regionu, rigorózní práce Ústavu archivnictví a pomocných věd historických JU v Českých Budějovicích, České Budějovice 2014, 269 str. + přílohy (nestr.)

Rigorózní práce Jiřího Oesterreichera představuje v první řadě významný příspěvek k regionálním dějinám jedné z oblastí Dolního Rakouska, která měla historické vazby k českým zemím. Z hlediska metodického autor avizoval hledat inspiraci v toponomastice, historické geografii, sociální a kulturní antropologii a v neposlední řadě i mikrohistorii. Posledně jmenovaný koncept se však v této práci neuplatňuje, neboť pouhé regionálně uzavřené bádání nelze označit za mikrohistorii, která v konečném důsledku musí obsáhnout celý komplex problémů přednostně kulturně-antropologických.

Autor, jak upozorňuje v úvodu práce, sleduje dvě základní roviny výkladu. V té první se pokouší i na základě svého bádání, které pak sumarizoval ve druhé kapitole, definovat, respektive zpřesnit terminologii charakterizující základní vztah vrchnost – poddaný tak, jak se mohl v různých modifikovaných formách vyskytovat přednostně v období raného novověku. Ozřejnění možných variant uvedené vazby v rakouských podmínkách v komparaci s českým vývojem pak přináší nejen významný podnět k prakticky neexistující debatě domácí historiografie k tomuto, nejen sémantickému problému, ale v první řadě vytváří prostor, v němž autor může sledovat mechanismy postupu rekatolizační zeměpanské a šlechtické politiky na jím vymezeném území. Vzhledem k tomu, že se rekatolizační praxe, uplatněná ve vybraném území Vitorazska, stala v mnoha ohledech i vzorem pro další postup nobility i panovníka na sklonku 16. a počátku 17. století, lze uvedený výzkum pokládat i za inspirativní pro podobně založená bádání pro panství v hranicích českého státu. K této části práce bych jen připomněla, že k definování uvedeného vztahu vrchnost – poddaný by nepochybně přispělo i velkoryseji zaměřené studium dobové teoreticky zaměřené právnické literatury. Bez ohledu na uvedenou připomínku považuji celou zmíněnou kapitolu za jednoznačný vrchol celé knihy, která vnáší do raně novověkého bádání významně inovativní pohled a je třeba doufat, že skutečně přispěje k diskusi na toto téma.

Na základě definovaných mechanismů a forem možných vrchnostenských vztahů pak ve třetí kapitole, která měla být nepochybně ústřední částí práce, sleduje Oesterreicher průběh vybrané etapy realizace rekatolizační politiky na území sledovaného panství na pozadí existujících, a jím definovaných vrchnostenských vazeb. To mu umožnilo konstatovat prioritní roli patrimonijních vztahů při realizaci rekatolizace před významem patronátu. V této části práce se autor plně opírá o důkladné studium rozsáhlé kolekce pramenů, z nichž část připojuje na závěr ve formě edice. Postup „ad fontes“, který považuji za jednoznačné pozitivum práce, ostatně jako základní princip svého přístupu autor ve svém textu několikrát zmiňuje.

To co ve mně budí jisté rozpaky je však podstatná část metodologického zázemí rigorózní práce. Jakákoliv studie věnovaná postupu rekatolizace ve středoevropském prostoru v období raného novověku se musí vyrovnat s paradigmatem konfesionalizace, respektive pokusit se jej aplikovat, či odmítnout, ovšem doloženými argumenty. Autor se v úvodu o konceptu pouze zmiňuje v souvislosti s jedinou studií Josefa Hrdličky, publikovanou v roce 2011. Koncept se však v domácí historiografii neobjevuje až v tomto roce.¹ Již v předchozím

¹ Chtěla bych připomenout, že první informace ke konceptu přinesla již v roce 1998 studie Jiřího Peška, *Reformační konfesionalizace v Německu 16. - 17. století (Publikace a diskuse 80. a 90. let)*, Český časopis historický 96, 1998, s. 602-610).

období se k němu vyjádřila řada studií i souborných prací a většina z nich k němu pro české podmínky období předbělohorského přistoupila, na rozdíl od mínění Oesterreichera (s. 37), velmi zdrženlivě.² Autorova jediná připomínka v tomto smyslu, že jeho studie nabízí pohled „zdola“ (s. 20), naznačuje, že konfesionalizaci patrně vnímá jako etatistický koncept, což už je ovšem přístup překonaný samotnými jeho tvůrci (Schilling, Reinhard) v devadesátých letech minulého století. Navíc jeho text, který zmiňuje „vitorazské konfesionalizace“ (s. 162), aniž by uvedený termín vysvětlil, naznačuje jistou, i když nevysvětlenou, reflexi konfesionalizačního paradigmatu.

Nejde však pouze o tento teoretický koncept, ale i o přesné vymezení terminologie spojené s autorem zmiňovanou „rekatolizací“. Ve své práci používá jako synonyma termíny rekatolizace, rekatolizační proces, protireformace, které ovšem představují terminologii spojenou s různými společenskými jevy, respektive i v dobovém kontextu často nejednoznačnou. Vždyť komise, která realizovala rekatolizační politiku a kterou označuje Oesterreicher na vitorazském panství jako rekatolizační, nesla např. v městech pražských název „reformační“.³ Pokud by se autor zamýšlel nad konfesionalizačním konceptem, musel by k přesné definici uvedených pojmů dojít, respektive přiřadit k nim i termíny další, např. katolická reforma. Definice a odpovídající využití uvedených pojmů by jej pak vedlo k dalším otázkám, respektive k širěji rozvrženému bádání, jehož výsledkem by mohla být kýžená mikrohistorická studie.

Deficit při vytváření metodologického, ale i metodického zázemí uvedené práce však vidím i ve značně omezeném množství zvládnuté sekundární literatury, navíc výrazně regionálně orientované. Tato skutečnost významně omezuje přístup autora k vlastnímu výzkumu. Proč např. vymýšlí nové etapy postupu rekatolizační politiky, když už tuto skutečnost podrobně popsal i zobecnil Jiří Mikulec.⁴ Není třeba podsouvat domácí odborné literatuře, že neopustila konstrukt „marxleninské“ historiografie o „tristní pozici poddaných ve středověku a raném novověku“ a současně zmiňovat jako autory s inovativním přístupem k této otázce z posledního období Ledvinku, Tlapáka, Šmerdu, Petráně (s. 110), kteří psali svá základní díla k tématu právě v rámci „marxleninské“ historiografie, byť rámec její standardizované podoby výrazně překračovali. Argumentace opírající se o prameny je nepochybně zásadní, ale pokud nemá současně oporu v sekundární literatuře, limituje autorovy interpretační možnosti i případný potenciál zvláště u tohoto tématu tak důležitého komparativního přístupu.

Polemizovat by se dalo i s některými vlastními výsledky autorovy studie, např. že většina vitorazských poddaných na svém luterství nelpěla, což byl jeden z důvodů, proč proběhla rekatolizace na panství poměrně rychle (s. 169). Nebo s tvrzením o jednoznačném vítězství protireformace na vitorazském panství po roce 1590 (s. 219). Pro podobný soud by bylo potřeba nejen širěji zaměřený výzkum, pojatý skutečně interdisciplinárně a v hlavní linii kulturně-antropologicky, ale pomoci by mohlo především hledání paralel k vitorazskému vývoji v sekundární literatuře. Podobně při líčení specifik konfesijního vývoje Vitorazska v souvislosti s jeho příhraniční polohou by mohl autor řadu svých soudů zpřesnit či modifikovat při využití základní práce Wulfa Wäntinga *Grenzerfahrungen. Böhmische Exulanten im 17. Jahrhundert* (Konstanz 2007), která řeší stejnou otázku byť pro jiný příhraniční prostor.

² Srovnej shrnutí tématu Olga Fejtová, „Já...pevně věřím a vyznávám ...“ *Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské*, Praha 2012, s. 18-79.

³ Jaroslava Mendelová, *Dekrety reformační komise pro Nové Město pražské z let 1627 – 1629. Edice*, Praha 2009

⁴ Jiří Mikulec, *Metody a techniky pobělohorské rekatolizace v Čechách – jedna z možností výzkumu náboženských dějin*, in: *Limity a možnosti historického poznání*, (ed.) Martin Elbel, Olomouc – Pardubice 2008, s. 115 – 123.

Připomínky mám i k formě rigorózní práce, která často nabývá spíše populárně naučného charakteru. Týká se to nejen rozvržení textu, ne příliš šťastně rozčleněného do masy podkapitol, z nichž obsah některých by zasloužil jako celek přesunout do pouhé poznámky (např. s. 108 – Rumpf iniciátorem vitorazských rekatolizačních misii?, etc.). Na druhé straně řadu poznámek, zabírajících prakticky celou stranu, by bylo vhodnější spíše začlenit do textu. Populárnímu textu přibližují studii i argumentace typu: „studium mě mimochodem přibližuje představě...“, nebo „mám neodbytný pocit...“ (s. 109).

V uvedené souvislosti formální podoby rigorózní práce bych chtěla uvést také své výhrady k připojené edici. Její rozsah dokládá množství práce, které jí autor věnoval. Proč ale její standardní kvalitu snižuje vymyšlením vlastních edičních pravidel i pravidel popisu archivní materie. V prvním případě by stačilo využít *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti* (Praha 2002) Ivana Šťovíčka s případným odkazem na lokální specifika jazyka, v druhém pak opět standardní paleograficko-diplomatický popis. Místo toho autor vymýšlel i vlastní pravidla označování rukopisů, které jsou v české prostředí naprosto matoucí (pokud začal užívat pro aversní a reversní stranu listu označení „v“ jako vordere Seite a pro reversní „r“ jako Rückseite, zmate tím uživatele znalého standardní latinské terminologie recto a verso). Výhrad k doprovodnému aparátu publikace bych mohla mít i více. Proč není užitečný rejstřík (když už byl zařazen) členěn standardně na jmenný, místní a věcný, ale přináší pelmel informací. Proč autor užívá dělení sekundární literatury na vydané prameny+slovníky a literaturu, když jej nakonec nerespektuje a soupis literatury začíná základní slovníkovou příručkou, jako je ADB. Proč jsou mezi archiválie řazeny archivní pomůcky, tj. inventáře? Pokud je využita jen jejich úvodní textová část, lze je zařadit do běžného soupisu literatury. Největší proč se ale vznáší nad přílohou jako celkem, proč nemá paginaci? Jak se s ní má pracovat? Tyto „technické“ výtky, z nichž některé jsou v kontextu celé práce jistě marginální, do značné míry charakterizují autorův přístup nalézat v historiografickém „řemesle“ zcela zbytečně už nalezené a léty praxe prověřené. Dovolím si tvrdit, že to souvisí s jeho celkovým přístupem k sekundární literatuře, respektive k podcenění jejího významu.

Při hodnocení práce si dovoluji přes uvedené výhrady upřednostnit a ocenit zvládnutou archivní materii, při jejímž zpracování a následném edičním zpřístupnění bylo třeba maximálně využít odborných kompetencí, a současně ohodnotit inovativní potenciál v přístupu Jiřího Oesterreichera při definování sociálně právní terminologie sledované problematiky, který by mohl inspirovat nejen k diskusi o autorem navrhovaném tématu paralelního, respektive ideálního panství, ale mohl by vést i k debatě na téma šlechtické konfesionalizace v českých zemích. Proto uvedenou práci doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 23. září 2014

PhDr. Olga Fejtová, Ph.D.

